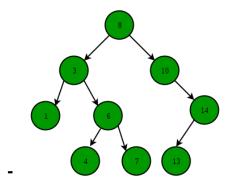
1. Tartiblangan va muvozanatlashgan daraxtlar

Ikkilik qidiruv daraxti tugunga asoslangan ikkilik daraxt ma'lumotlar tuzilishi quyidagi xususiyatlarga ega:

- Tugunning chap pastki qismida faqat tugun kalitidan kichik qiymatlarga ega tugunlar mavjud.
- Tugunning oʻng pastki daraxti faqat tugun kalitidan kattaroq qiymatlarga ega tugunlarni oʻz ichiga oladi.

Bu shuni anglatadiki, ildizning chap tomonidagi hamma narsa ildiz qiymatidan kamroq va ildizning oʻng tomonidagi hamma narsa ildiz qiymatidan kattaroqdir. Ushbu ijro tufayli ikkilik qidirish juda oson.

- Ikki nusxadagi tugunlar boʻlmasligi kerak (lekin turli xil ishlov berish yondashuvlari bilan takroriy qiymatlarga ega boʻlishi mumkin)

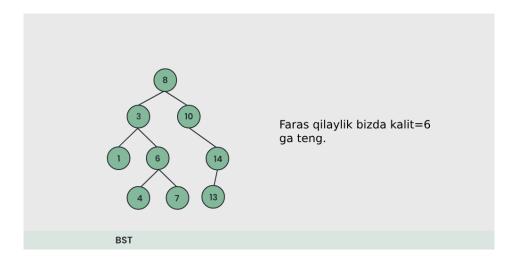
Rasm- 1 Ikkilik qidiruv daraxti tugunga asoslangan ikkilik daraxt ma'lumotlar tuzilishi xususiyatlari.

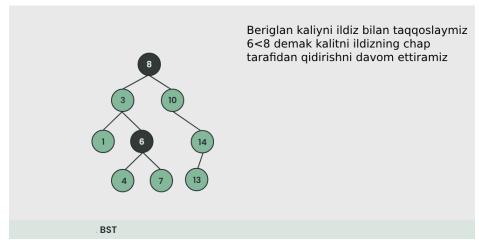
1.1 Ikkilik qidiruv daraxtida qidirish (BST)

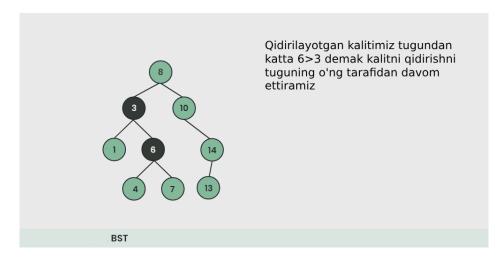
BST-da qiymatni qidirish uchun uni saralangan massiv sifatida koʻrib chiqamiz. Endi biz BST-da qidiruv operatsiyasini osongina bajarishimiz mumkin.

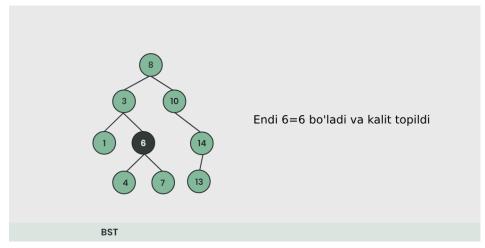
Aytaylik, biz x raqamini qidirmoqchimiz, biz ildizdan boshlaymiz. Keyin:Biz qidiriladigan qiymatni ildiz qiymati bilan taqqoslaymiz. Agar u teng boʻlsa, biz qidiruvni tugatamiz agar u kichikroq boʻlsa, biz chap pastki daraxtga oʻtishimiz kerakligini bilamiz, chunki ikkilik qidiruv daraxtida chap pastki daraxtdagi barcha

elementlar kichikroq va oʻng pastki daraxtdagi barcha elementlar kattaroqdir. Boshqa oʻtish imkoni boʻlmaguncha yuqoridagi amalni takrorlaymiz. Agar biron-bir iteratsiyada kalit topilsa, True-ni qaytaramiz. Algoritmni yaxshiroq tushunish uchun quyidagi misolni koʻrib chiqamiz :

BST qidiruv amalga oshirish uchun C++ dasturlash tilida dastur:

```
#include <iostream>

using namespace std;

struct node {
   int key;
   struct node *left, *right;
};

// Yangi BST tugunini yaratish uchun yordamchi funktsiya struct node* newNode(int item)
{
   struct node* temp
   = new struct node;
```

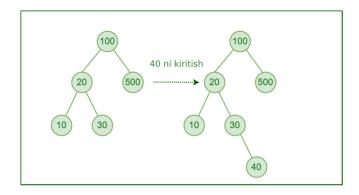
```
temp->key = item;
  temp->left = temp->right = NULL;
  return temp;
// Qo'shish uchun yordamchi funktsiya
// BST-da berilgan kalit bilan yangi tugun
struct node* insert(struct node* node, int key)
  // If the tree is empty, return a new node
  // Agar daraxt bo'sh bo'lsa yangi tugunni qaytaring
  if (node == NULL)
       return newNode(key);
  // Aks holda takrorlang
  if (key < node->key)
       node->left = insert(node->left, key);
  else if (key > node->key)
       node->right = insert(node->right, key);
       return node;
}
struct node* search(struct node* root, int key)
       if (root == NULL || root->key == key)
       return root;
  // Agar kalit katta bo'lsa
  if (root->key < key)
       return search(root->right, key);
  // Agar kalit kichkina bo'sa
  return search(root->left, key);
}
// Bosh funktsiya
int main()
  struct node* root = NULL;
  root = insert(root, 50);
  insert(root, 30);
```

```
insert(root, 20);
  insert(root, 40);
  insert(root, 70);
  insert(root, 60);
  insert(root, 80);
  // kalit
  int key = 6;
  // BST qidirish
  if (search(root, key) == NULL)
        cout << key << " topilmadi" << endl;</pre>
  else
        cout << key << " topildi" << endl;</pre>
  key = 60;
  // BST qidirish
  if (search(root, key) == NULL)
        cout << key << " topilmadi" << endl;</pre>
  else
        cout << key << " topildi" << endl;</pre>
  return 0;
Dastur natijasi:
                  6 topilmadi
                  60 topildi
```

Vaqt murakkabligi: O(h), bu yerda h daraxt balandligi.

Xotira murakkabligi: O(h), bu erda h daraxt balandligi. Buning sababi shundaki, rekursiya toʻplamini saqlash uchun zarur boʻlgan maksimal boʻsh joy baxtli boʻladi.

1.2 Ikkilik qidiruv daraxtiga element kiritish (BST)

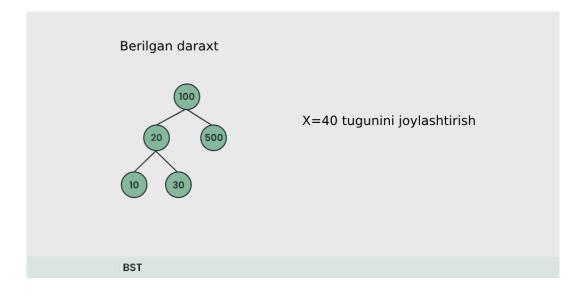

Rasm- 2 Ikkilik daraxtga element kiritish

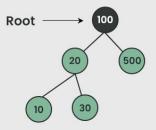
Yangi kalit har doim oxirgi nuqtaga kiritiladi va ikkilik qidiruv daraxti xususiyatini saqlab qoladi. Biz oxirgi tugunga yetguncha kalitni ildizdan qidirishni boshlaymiz. Oxirgi tugun topilgandan soʻng, yangi tugun oxirgi tugunga nisbatan voris sifatida qoʻshiladi. Quyidagi qadamlar tugunni ikkilik qidiruv daraxtiga kiritishga harakat qilganda amalga oshiriladi:

Kiritiladigan qiymatni (aytaylik, X) biz joylashgan joriy tugun qiymatiga moslang:

Agar X qiymatidan dan kichikroq boʻlsa, chap pastki daraxtga oʻtiladi. Aks holda, oʻng pastki daraxtga oʻtiladi. Yakuniy tugunga erishilgandan soʻng, x va oxirgi tugun qiymati oʻrtasidagi nisbatga qarab uning oʻng yoki chap tomoniga x ni qoʻyamiz.

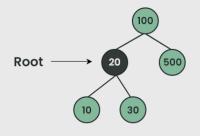
Qadam-1:ildiz bilan tugunni taqqoslaymiz

100>40 bo'glanligi sababli ko'rsatkich chapka o'tadi

BST

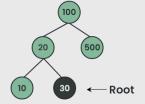
Qadam-2: Chap voirs bilan kalit taqqoslanadi

20<40 ko'rsatkichni o'nga otkazamiz(30)

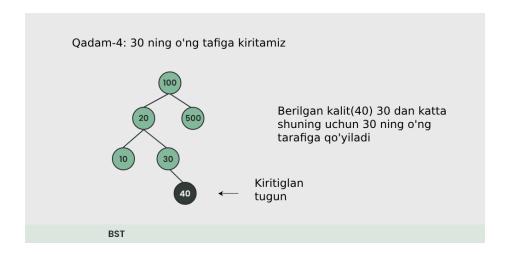
BST

Qadam-3: kalitni 20 ning o'ng tarafidagi vorisi bilan taqqoslaymiz.

Yana 40 30 dan katta ko'rsatkichni 30 ning o'ng tarafiga o'tqizamiz.

BST

C++ dasturlash tili rekursiya yordamida ikkilik qidiruv daraxtiga tugun kiritish:

```
#include <bits/stdc++.h>
using namespace std;
class BST {
  int data;
  BST *left, *right;
public:
  // Konstruktor
  BST();
  BST(int);
  // Funktsiyani kiritish
  BST* Insert(BST*, int);
        void Inorder(BST*);
};
BST::BST()
  : data(0)
  , left(NULL)
  , right(NULL)
BST::BST(int value)
```

```
data = value;
  left = right = NULL;
BST* BST::Insert(BST* root, int value)
  if (!root) {
                 return new BST(value);
  }
  // Ma'lumotlarni kiritish
  if (value > root->data) {
                  root->right = Insert(root->right, value);
  }
  else if (value < root->data) {
  root->left = Insert(root->left, value);
       return root;
void BST::Inorder(BST* root)
  if (!root) {
       return;
  Inorder(root->left);
  cout << root->data << " ";</pre>
  Inorder(root->right);
}
// Asosiy funktsiya
int main()
  BST b, *root = NULL;
  root = b.Insert(root, 50);
  b.Insert(root, 30);
  b.Insert(root, 20);
```

```
b.Insert(root, 40);
b.Insert(root, 70);
b.Insert(root, 60);
b.Insert(root, 80);

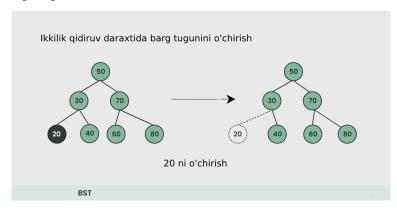
b.Inorder(root);
return 0;
}
Dastur natijasi:
/tmp/Y1GcFSfqbR.0
20 30 40 50 60 70 80
```

Vaqt murakkabligi: O(n) ga teng, chunki har bir tugun bir marta tashrif buyuradi. *Xotira murakkabligi:* O(n) ga teng, chunki biz rekursiya uchun tugunlarni saqlash uchun stackdan foydalanamiz.

1.3 Ikkilik qidiruv daraxtida elementni oʻchirish (BST)

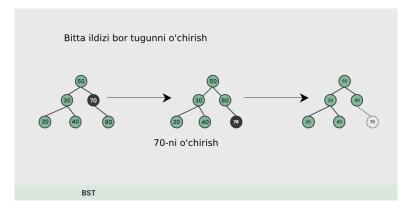
Ikkilik qidiruv daraxtida oʻchirishni 3 xil turda koʻrishimiz mumkin.

1. BST-dagi barg tugunini oʻchirish:

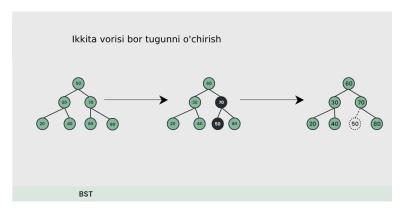
Rasm- 3 ikkilik qidiruv daraxtida bar tugunini oʻchirish

2. BST bitta vorisi bor tugunni oʻchirish: BSTda bitta vorisi bor tugunini oʻchirish oddiy. Tugunni voris bilan oʻrnini almashtirish va tugunni oʻchirish.

3.Ikkita vorisi bor tugunni oʻchirish.

Vorislar bilan tugunni olib tashlash unchalik oson emas. Bu erda biz tugunni shunday olib tashlashimiz kerakki, hosil boʻlgan daraxt quyidagi xususiyatlarni saqlab qosin.

Ikkillik qidiruv darxtidan tugunni oʻchirishing C++ das turlash tilida implementatsiyasi.

```
#include <bits/stdc++.h>
using namespace std;

struct Node {
   int key;
   struct Node *left, *right;
};

Node* newNode(int item)
{
   Node* temp = new Node;
   temp->key = item;
```

```
temp->left = temp->right = NULL;
  return temp;
void inorder(Node* root)
  if (root != NULL) {
        inorder(root->left);
       printf("%d ", root->key);
       inorder(root->right);
}
Node* insert(Node* node, int key)
       if (node == NULL)
       return newNode(key);
       if (key < node->key)
       node->left = insert(node->left, key);
  else
       node->right = insert(node->right, key);
  return node;
}
Node* deleteNode(Node* root, int k)
  if (root == NULL)
  if (root->key > k) {
       root->left = deleteNode(root->left, k);
       return root;
  else if (root->key < k) {</pre>
       root->right = deleteNode(root->right, k);
       return root;
  }
  if (root->left == NULL) {
       Node* temp = root->right;
       delete root;
       return temp;
```

```
else if (root->right == NULL) {
       Node* temp = root->left;
       delete root;
       return temp;
  }
  else {
       Node* succParent = root;
       // Find successor
       Node* succ = root->right;
       while (succ->left != NULL) {
            succParent = succ;
            succ = succ->left;
       }
            succParent->left = succ->right;
       else
            succParent->right = succ->right;
       root->key = succ->key;
       delete succ;
       return root;
int main()
  Node* root = NULL;
  root = insert(root, 50);
  root = insert(root, 30);
  root = insert(root, 20);
  root = insert(root, 40);
  root = insert(root, 70);
  root = insert(root, 60);
  printf("Berilgan BST: ");
  inorder (root);
  printf("\n\nBST daraxtida barg (20) ni o'chirish: \n");
  root = deleteNode(root, 20);
  printf("BST daraxtidan bargni o'chirgandan keyin: \n");
```

```
inorder(root);

printf("\n\nBita vorisli tugunni o'chirish(70): \n");
root = deleteNode(root, 70);
printf("0'chirlgandan keyingi holat: \n");
inorder(root);

printf("\n\nIkkita avlodli tugunni o'chirish: \n");
root = deleteNode(root, 50);
printf("Tugunni o'chirishtan keyin: \n");
inorder(root);

return 0;
}
```

Vaqt murakkabligi: O(h), bu yerda h daraxt balandligi.

Xotira murakkabligi: O(n).

Mavzu yuzasidan savollar:

- 1. Daraxt ma'lumotlar strukturasiga ta'rif bering
- 2. Daraxtning eng asosiy tushunchalariga toʻxtalib oʻting.
- 3. Pryufer kodini hosil qilish va qoʻlllanishi haqida gapiring
- 4. Pryufer kodi asosida daraxtni tiklash qanday amalga oshiriladi?
- 5. Daraxt ma'lumotlar strukturasi qo'llaniladigan sohalarga qaysilar kiradi?